

BİR SOSYAL BİLİMCİ OLARAK EROL GÜNGÖR

Prof. Dr., Fatih KIRIŞIK

**Karabük Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu
Yönetimi Bölümü**

fkirisik@karabuk.edu.tr - <https://orcid.org/0000-0002-9663-7502>

Prof. Dr., Ersin MÜEZZİNOĞLU

Karabük Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

ersinmuezzinoglu@karabuk.edu.tr - <https://orcid.org/0000-0001-7095-7869>

ÖZET

Türk düşünce hayatı üzerine çalışmalarıyla öne çıkan Kurtuluş Kayalı'ya göre, Türkiye'de üzerinde en az durulan ve kapsayıcılığı açısından en çok okunması gereken entelektüellerden biri Erol Güngör'dür. Bu bildiri, Türkiye'nin kültürü ve sosyal yapısı üzerinde temellendirilmiş milliyetçilik anlayışını benimseyen ve sosyal bilimlere dayalı milliyetçilik geleneğinin en önemli mensuplarından biri olan Erol Güngör'ün sosyal bilimlere yaklaşımını ve bu çerçevede Türkiye'nin toplumsal sorunlarının çözümü ve toplumsal gelişimi için sosyal bilimlere nasıl bir rol biçtiğini ana hatlarıyla incelemeyi amaçlamıştır. Esasen akademik kariyeri ve uzmanlığı sosyal psikoloji üzerine olan Erol Güngör, Hocası Mümtaz Turhan gibi bilimsel zeminde düşünme ve Türkiye'nin hayati sorunlarını bilim temeli üzerinde çözüme kavuşturmaya çalışmıştır. Bu çerçevede kendi toplumunun meselelerine disiplinlerarası bir yaklaşımla eğilmiş, çözümler üretmeye çalışmıştır. Soğuk Savaş dönemi koşulları içerisinde komünizm tehdidi ve tehlikesinden dolayı milli kültürün inşasını merkezi bir mesele olarak gören Güngör, milliyetçiliği ise bir kültür meselesi şeklinde değerlendirmiştir. Yerli ve milli entelektüel niteliklerini en net şekilde yansıtan isimlerden biri olarak kabul edilen Güngör, verimliliğinin zirvesinde oldukça erken bir yaşta hayatını kaybetmiş, Soğuk Savaş'ın bitişine tanıklık edememiş ve bu durum düşünsel dönüşümünün gözlenememesine yol açmıştır.

Anahtar Kelimeler: Erol Güngör, Sosyal Bilimler, Toplumsal Meseleler

Giriş

Türk düşünce hayatı üzerine çalışmalarıyla bilinen Kurtuluş Kayalı, “Hayatla Kitabın Türkiye Gerçekliğine Yönelttiği Entelektüel” başlıklı yazısında Erol Güngör’ün Türkiye’de üzerinde en az durulan entelektüellerden biri olduğunu, belki de kapsayıcılığı bakımından öne çıkması adına tekrar tekrar okunması gerektiğini vurgular(Kayalı, 2021, s. 115-116). O, sadece bir akademisyen ya da milliyetçi bir düşünür olmanın ötesine geçmiş, sosyal bilimlerin metodolojik imkânlarını Türk toplumunun ve kültürünün sorunlarına ustalıkla uygulamış, Türk milliyetçiliği düşüncesini bilimsel yöntemlerle üretilmiş bilgiye dayandırmayı esaslı bir yaklaşım hâline getirmiştir. Bu yönüyle Ziya Gökalp ve Mümtaz Turhan çizgisinin neredeyse tek temsilcisi konumundadır(Bilgin, 2010, s. 325). Erol Güngör ayrıca gerek yazılarında ve gerekse tavır ve halleriyle kendi yaşantısında bir bilim adamı ve hususiyle bir sosyal bilimcide bulunması gereken bazı nitelikleri göstermiş ve ortaya koymuştur. Erol Güngör’ün çalışmaları incelendiğinde bilimsellik, bilim zihniyeti ve nesnellik, yerli ve milli aydın profili, disiplinlerarası yaklaşım, bilimsel cesaret gibi yönleri öne çıkar. Bu bildiri, Türkiye’nin kültürü ve sosyal yapısı üzerinde temellendirilmiş milliyetçilik anlayışının ve sosyal bilimlere dayalı milliyetçilik geleneğinin en önemli mensuplarından biri olan Erol Güngör’ün sosyal bilimlere yaklaşımını, bu çerçevede Türkiye’nin toplumsal sorunlarının çözümü ve toplumsal gelişimi için sosyal bilimlere nasıl bir rol biçtiğini, bilim insanlarının ve özellikle de sosyal bilimcilerin hangi niteliklere sahip olması gerektiği hususundaki görüşlerini incelemeyi amaçlamaktadır.

1. Hayatı ve Eserleri

20. yüzyıl Türkiye ilim ve fikir hayatının en etkili isimlerinden biri olan Erol Güngör, 1938 yılında Kırşehir’de doğmuştur. İlk ve orta öğrenimini Kırşehir’de tamamladıktan sonra İstanbul Hukuk Fakültesi’ne girmiştir. Buradaki bir yıllık öğreniminin ardından, tanıştırıldığı Mümtaz Turhan’ın telkin ve tavsiyesiyle Hukuk Fakültesinden ayrılarak Edebiyat Fakültesi’nin Felsefe Bölümü’ne kaydolmuştur. 1961 yılında buradan mezun olan Güngör aynı yıl Mümtaz Turhan’ın yanında tecrübi/deneysel psikoloji asistanı olarak göreve başlamıştır. 1965 yılında Mümtaz Turhan’ın yönetiminde doktorasını tamamlamış, 1966-1968 arasında ise iki yıl ABD’de Colorado Üniversitesi’nde ihtisas ve araştırma yapmıştır. 1971 yılında İstanbul Edebiyat Fakültesi Tecrübi/Deneysel Psikoloji Kürsüsünde doçentliğe atanan Güngör, bu kürsüde sosyal psikoloji derslerini okutmaya başlamıştır (Güngör, 1993, s. 497; Güngör, 1996, s. 305). 1978’te sosyal psikoloji alanında profesör olan Güngör, 1982 yılında Selçuk Üniversitesi Rektörlüğüne atanmış, bu görevdeki sekizinci ayını dolduramadan 24 Nisan 1983’te hayatını kaybetmiştir

(Güngör, 1996, s. 305). Erol Güngör kısa ömrüne verimli çalışmalar sığdırmıştır. Güngör'ün kitap olarak hazırladığı ya da makalelerinden kitaplaştırılmak suretiyle meydana getirilen eserleri şunlardır: Türkiye'de Misyoner Faaliyetleri, İslâmın Bugünkü Meseleleri, İslâm Tasavvufunun Meseleleri, Tarihte Türkler, Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik, Türk Kültürü ve Milliyetçilik, Ahlak Psikoloji ve Sosyal Ahlak, Sosyal Meseleler ve Aydınlar, Dünden Bugünden Tarih-Kültür ve Milliyetçilik. Telif bu eserlerinin yanında tercüme eserler ve ders kitapları da kaleme almıştır. Erol Güngör akademisyenliğinin yanı sıra birçok gazete ve dergide düzenli yazılar yazan bir isimdir.¹

2. Erol Güngör'ün Başlıca Meselesi

Erol Güngör düşüncelerinin merkezine milli kültür meselesini koymuş, milli kültür davasının aynı zamanda bir milli politika meselesi olduğu üzerinde durmuştur. Yaşanan kültür buhranının milli birliği tehdit ettiğine inanmıştır. Milli kültüre dayalı bir milliyetçilik anlayışını benimseyen Güngör, milliyetçiliği, “milli kültürün modern imkanlarla geliştirilmesi” şeklinde tanımlamıştır (Güngör, 1997, s. 10). Kültür merkezli bir toplum tasavvuruna sahip olan(Bilgin, 326) Güngör'ün bu yaklaşımında en önemli etken medeniyeti sarsılmış bir toplumda yazmış olmasıdır(Özakpınar 1999, s. 277). Güngör, Türkiye'nin kültürel ve toplumsal yapısı temelinde şekillenen bir milliyetçilik anlayışını eserlerinde işlemiş ve bu doğrultuda Ziya Gökalp ile Mümtaz Turhan'ın yaptığı gibi kendisinin de sosyal ilimlere dayalı bir milliyetçilik geleneğini sürdürme çabası içinde olduğunu açıklamıştır (Güngör, 1997, s. 19). Güngör'ün eserleri bütünüyle incelendiğinde, “İslam medeniyetine bağlı bir kültür değişmesiyle milli kültürünün şartlarına uygun olarak kurma davasını” işlediği açıkça görülür (Özakpınar, 1999, s. 294). Güngör, Türk kültürünün sosyal ilimlere dayalı analizini esas alan bir “kültür milliyetçiliği” fikriyatını benimsemiştir (Çiftçi, 2020, s. 121).

3. Bilimsellik, Bilim Zihniyeti, Nesnellik ve Bilimsel Cesaret

Güngör hocası Mümtaz Turhan'ın izinde, ülkenin karşı karşıya olduğu tüm sorunlara çözüm bulmanın yolunun bu sorunları bilimsel bir şekilde incelemek ve yine bilimsel reçeteler sunmak olduğuna inanmıştır. Meseleleri derinlemesine ele almak ve Türkiye'de bilimsel bir zihniyetin

¹ Erol Güngör'ün hayatı, eserleri ve fikirleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. (Çiftçi, 2018; Vayni, 2021;Onur, 2022; Şahbaz, 2022).

yerleştirilebilmesi için üzerinde kafa yormak hocasının geleneğini takip ettiği önemli hususiyetlerdendir(Güngör, 1993, s. 246).²

Bir metot adamı diye de tanımlanabilecek olan Güngör, işlediği konuları, önyargılardan uzak ve etraflı şekilde, gerçeklik temelinde, ideolojik kalıplardan sıyrılarak(Alver, 2013, s. 100), sistematik, açık, anlaşılır ve güvenilir bir şekilde ele almış, sırasıyla evvela fikri anlama, ardından onu öncekilerle ve başka fikirlerle mukayese etme, son olarak da tahlil ve terkip yapma şeklinde bir yol izlemiştir (Güngör, 1996, s. 305-306). Güngör'ün bilim anlayışı konusunda dikkat çeken niteliklerinden biri de çalışmalarını disiplinlerarası bir yaklaşım içerisinde ele almasıdır.

Bir bilim insanı olarak ele aldığı konulara objektif bakmaya itina gösteren ve bunu öğütleyen Güngör, meseleleri “şahsi sempatilerden ve ideolojik tavırlardan” olabildiğince ayrı tutmak gerektiğine inanmıştır(Güngör, 2019, s. 4). Güngör bir fikir adamı olarak, fikrin daima serbestlik, açıklık ve genişlik istediğini vurgulamış, “Partizanlığın olduğu yerde fikir olmaz” demiştir. Düşüncenin sürekli gelişmeye açık tutulabilmesi için de dürüstlük, esneklik ve hoşgörü ile hareket edilmesini tavsiye etmiştir(Güngör, 1993, s. 572). Güngör fikrin izharı noktasındaki serbestlik anlayışına ilave olarak Türkiye’de henüz tenkit geleneğinin yerleşmemesini de bir eksiklik olarak görmüş ve eserlerinde paylaştığı görüşler hakkında lehte ya da aleyhte herhangi bir tartışma yapılmamasından dolayı memnuniyetsizliğini dile getirmiştir(Güngör, 2020, s. 3).

Bostancı’ya göre Güngör’ün bilimsel cesareti olağanüstüdür ve hayranlık vericidir. İslâmın Bugünkü Meseleleri gibi eserlerinde bu yönünü gözlemlemek mümkündür (Bostancı, 2010, s. 406). Güngör’ün sözkonusu eserinde ortaya koyduğu faiz konusundaki yaklaşımı buna dikkat çekici bir örnektir. Aynı zamanda Erol Güngör’ün toplumsal sorumluluk sahibi bir aydın olarak toplumunun önemli bir sorununu teşhis etmesi, çözümü için ilgilileri göreve davet etmesi de mühimdir. Ona göre, faiz meselesi hassas bir tür kızgın maşa olduğu için kimse tarafından ele alınmak istenmez. Günümüz âlimleri bu konuyu oldukça yüzeysel bir şekilde ele alırlar ve çözmekten kaçınırlar. Kendisinin bir sosyal bilimci olması yönüyle bu konuda bir görüş beyan etmesi uygun düşmez. Ancak faiz meselesinin bütün İslâm dünyasında kanayan bir yara olarak durduğu da açıktır. Bu noktada sözkonusu sorunun çözülmesi gerektiğini düşünen Güngör,

² Mümtaz Turhan’ın bilim anlayışı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. (Müezzinoğlu, 2022, s. 467-482).

banka, kredi, faiz, hisse senedi gibi karmaşık ekonomik işlemleri detaylı şekilde inceleyip birbirinden ayırarak tek tek değerlendirmek yerine, bunların tamamını bir faizcilik ilişkisinden ibaret görerek faiz haramdır denilmesinin doğru olmayacağını ileri sürmüştür. Bu yöndeki bir yaklaşımın Müslümanları modern ekonomik hayatın dışına itmek ya da onları şeri hilelere başvurmaya zorlamak gibi sonuçlar doğurabileceğinin altını çizen Güngör, her iki sonucun da arzu edilemeyeceğini belirtmiştir(Güngör, 2020, s. 6).

Belirtilmeli ki Güngör, inançlı bir insan olmasına karşın, din konusunu açık şekilde duygularını işin içine katmadan sosyolojik bir şekilde ele almaya özen göstermiştir (Kayalı, 2021, s. 119). Güngör'ün cüretkâr yönü, memleketin “müteğallibe” kesimlerine yönelik üst düzey eleştirilerinde de tespit edilir. Yazılarındaki kıvrak zekâsı, keskin dili ve çıkar ilişkilerini en çıplak şekilde ortaya koyan anlatım biçimi ile dehayla cesaretin parlak bir izdivacını göstermiştir (Bostancı, 2010, s. 406).

4. Sosyal Bilimlere Bakışı ve Alanın Gelişmesi İçin Çözüm Önerileri

Erol Güngör, sosyal bilimlerin hakiki anlamda gelişmesini önemli gören ve bunun yollarını arayan bir isimdir(Atasoy, 2020, s. 11). Güngör, 1973 yılında yayınladığı Türkiye’de Sosyal İlimler başlıklı makalesinde Türkiye’de sosyal ilimlerin gelişim sürecini ve manzarasını ortaya koymuştur. O, sosyal ilimleri daha çok sosyolojik eksenli açıklamıştır(Kayalı, 2021, s. 123-125; Güngör, 2019, 25-38). Güngör, genel bir yaklaşım olarak sadece sorunu tespit etmekle yetinmemiş, çözümler öneren bir fikir adamı olmuştur(Özakpınar, 1999, s. 284). Bu çerçevede sosyal bilimlere dair sorunlara da büyük bir ilgi göstermiştir. Sosyal bilimlerin hükümetlerce ihmal edildiğini ve henüz yeterince değer ve önem verilmediğini düşünen Güngör, devlet tarafından büyük mali kaynaklarla desteklenen Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırmalar Kurumu (TÜBİTAK) bünyesinde sosyal bilimlerin yerinin bulunmadığını vurgulamıştır (Güngör, 2019, 38). Bilindiği gibi TÜBİTAK Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı(1963-1967) doğrultusunda 1963’te kurulmuştur. Kalkınma planında “Türkiye’de sosyal ve müspet bilimler alanlarıyla teknolojiye yapılacak her çeşit araştırma konusunda politikaya yön vermek ve işbirliğinin sağlamak üzere gerekli tedbirler alınacaktır” denilmiş(Kalkınma Planı, 1963, s. 466), ardından TÜBİTAK kurulmuştur. TÜBİTAK fen, mühendislik, sağlık gibi alanlar merkezli faaliyetler yürütmüş ve bu noktada sosyal bilimler uzun süre ihmal edilmiştir. 1967’de kurulan Türkiye Sosyal Bilimler Derneğinin, 1980’lerin sonlarına doğru, TÜBİTAK paralelinde bir Türk Sosyal Bilimler Araştırma Kurumu ya da Enstitüsünün oluşturulması düşüncesini kendisine gaye olarak edindiği anlaşılmaktadır (Cumhuriyet Arşivi; Fon Kodu: 30-

18-1-2, Yer No: 705-278-5, 1992). 2005 yılında TÜBİTAK, Sosyal ve Beşeri Bilimleri de içine alacak şekilde yeniden düzenlenmiş, bu alana destek vermeye başlanmış ise de bu, sosyal bilimlerin ihtiyacını ve özelliklerini tam anlamıyla karşılayamamaktadır. 2022 yılında ise sözkonusu ihtiyaca cevap vermek üzere Türkiye Sosyal Bilimler Araştırma Kurumu (TÜSOAK) adı altında bir kurumun kurulması önerilmiştir (Kırışık, 2022, s. 276-281).

Güngör, Türkiye’de bilimin, özellikle de sosyal bilimlerin gelişmesinde tercüme faaliyetlerine büyük önem verilmesi gerektiğine inanmıştır. Özgün eserler verilmesinde yabancı kaynaklardan yararlanılmasının ve kuramsal hazırlığın önemli olduğuna değinmiştir. İngilizce ve Fransızca bilen Güngör’ün Türkçeye kazandırdığı önemli tercüme eserleri bulunmaktadır. O, hem Batı literatüründen yararlandığı sırada hem de tercüme faaliyetlerinde bulunurken tercüme konusunun sosyal bilimlerde ne kadar mühim bir yer tuttuğunu bizzat tecrübe etmiştir. Günümüzde bilimsel bilginin hem genişlemesi hem de dünya üzerinde yaygınlaşması tercüme/çeviri ihtiyacının önemini daha da artırmıştır. Erol Güngör’ün döneminden farklı olarak günümüzde sahip olunan teknolojik imkanlar çeviri sorununun çözülmesini oldukça kolaylaştırmıştır. Bu noktada ortaya atılan Türkiye Çeviri Kurumu (TÜÇEK) isimli ulusal bir kamu kurumunun kurulması önerisinin dikkate değer olduğu değerlendirilmektedir. Öneride dünyanın bütün dillerinde yapılan bilimsel çalışmaların Türkçe okunabilmesinin mümkün olabileceği ortaya konulmuştur (Kırışık, 2022, s. 276-281).

Sosyal ilimlerin Batı memleketlerinde bile birer ilim sahası olarak tamamen temellendirilmediğini hatırlatan Güngör, bu bakımdan onlardan acil kurtuluş reçeteleri beklemenin veya bizzat sosyal ilim mensuplarının kendilerini reçete verecek mevkide görmelerinin çok yanlış bir tutum olacağını ileri sürerek başta genç akademisyen adayları olmak üzere bilim insanlarına bazı tavsiyelerde bulunmuştur. İlmin istediği sabır ve ağırbaşlılığın delikanlılık heveslerine feda edilmemesi gerektiğini ifade eden Güngör, henüz işin alfabesinin öğrenildiği çağlarda Türkiye’nin sosyal ve iktisadi yapısını tahlil gibi gibi zor ve büyük konularda ciltlerce eser verilmesini uygun görmemiştir. Ona göre bu gençleri frenleyecek bir sosyal bilimler kamuoyu da maalesef henüz Türkiye’de oluşmamıştır. Güngör’ün bazı gözlemleri üzerine ifade ettiği bu görüşler, bilimsel araştırmaların, yöntem ve bilimsel birikimle ciddiyetle yapılması gerekliliği kaygısından kaynaklanmaktadır. Benzer şekilde Güngör terminolojinin oluşturulması noktasında da genç akademisyenlere ve hocalara bazı tavsiye ve uyarılarda bulunmuş, uydurma lügatçeler ortaya atıldığını, bu durumun düşüncenin kaybolmasına sebebiyet verdiğini belirtmiştir. Şahsi icatlarla ortaya atılan birtakım

terimler ve anlamı belli olmayan kelimelerle şizofrenik bir üsluba sürüklenildiğini ve bunu yapanların tamamen anlaşılmaz hale geldiklerini ifade etmiştir (Güngör, 2019, s. 36-37). Son olarak Güngör gençlere ideolojilerden daha ziyade, fikir sahibi olmayı tavsiye etmiştir(Güngör, 1993, s. 504).

5. Yerli ve Milli Bir Entelektüel

Erol Güngör memleket meseleleri ile dertlenen, bunlar üzerine düşünen ve yazan, üniversite kürsüsüne sıkışıp kalmayan bir sosyal bilimci olmuştur(Alver, 2013, s. 97). Öğrendiği evrensel bilimsel yöntemleri mensubu olduğu milletin sorunlarını analiz etmede ve çözmede kullanmıştır. Ait olduğu toplumun sorunlarına duyarlılık gösterip öncelik vermesi kişisel anlamda ahlaki bir sorumluluk anlayışından hareket ettiği şeklinde değerlendirilebilir. Güngör milliyetçilik, kültür, tarih, aydınlar, İslam, tasavvuf gibi çeşitli alanlarda döneminin entelektüel tartışmalarına yön veren özgün ve ciddi yaklaşımlar ortaya koymuştur(Atasoy, 2010, s. 158-159). Güngör, sosyal bilimlerde egemen olan determinist bakış açısına karşı istisnacı ve içeriden bakış anlayışını geliştirmiş, teori ile pratik arasında bir denge kurarak toplumsal sorunlarla yakından ilgili olmuştur. Bir bakıma “kendi kültürünün denizi içinde yüzerek” bu kültürle haşır neşir olmuş ve milletin asıl olarak neyi istediğini anlamaya çalışmıştır. Nitelikli bir akademisyen olarak onun toplumsal sorumluluğu yüksek ve topluma mal olan etkili bir düşünür olmasını sağlayan en önemli etkenlerden biri Kırşehir gibi kendine mahsus istisnâ bir çevrede yetişmiş olmasıdır (Şan-Aydoğan, 2023, s. 3). “Türk Kültürünün yayılma ve Anadolu’nun İslamlaşmasının mühim merkezlerinden biri olan Kırşehir’in tarihi ve manevi atmosferi” (Bolay, 2007, s. 19), Güngör’ün şahsiyetinin ve fikriyatının oluşmasında ciddi bir belirleyiciliğe sahiptir(Alver, 2013, s. 96). Erol Güngör üzerine yapılan pek çok incelemede Kırşehir’in dışında Marmara Kıraathanesinin de entelektüel bir çevre olarak Güngör’ün fikirlerinin şekillenmesinde etkili olduğu kabul edilir(Şahbaz, 2022, s. 35-42).

6. Aydınlar, Aydınların Sorumluluğu ve Nitelikleri

Güngör aydına büyük sorumluluk yüklemiştir. Aydın olmanın bir meslek niteliği taşıdığını düşünmüş, her meslekte olduğu gibi aydınlarda da bir takım mesleki niteliklerin bulunması gerektiğini ifade etmiştir. Aydınların tüm topluma hitap etmeleri dolayısıyla sosyal sorumluluk bakımından en üst meslekler arasında yer aldıklarını belirten Güngör, aydının bu sorumluluktan kaynaklı olarak bir ahlak ve zihinsel disiplin geliştirmesi gerektiğini ifade etmiş, düşünsel olgunluğa erişemeyen bir kişinin aydın sorumluluğunu idrak edemeyeceğine inanmıştır.

Aydının en belirgin özelliğinin dünyanın geri kalanından oldukça farklı bir bakış açısıyla hadiselerle bakması olduğuna dikkat çeken Güngör, aydının sahip olması gereken nitelikleri ise şöyle sıralamıştır (Güngör, 1993, s. 444):

- Görüş ve inançlarının kaynağını, hakikat endişesi belirlemelidir.
- Bir meselede karar verirken “bu benim işime yarar mı? sorusu yerine “hakikat bu mudur” sorusunu temel almalıdır.
- Çıkar odaklı bakmamalıdır.
- Kitle hareketleri karşısında mesafeli durmalı, coşkulu kalabalığın etkisinden uzak kalmalıdır.
- Düşünce ve heyecanı birbirine karıştırmamalıdır.
- Düşüncelerini sevgi ve nefreti yönlendirmemelidir.
- Hiçbir teoremin mutlak doğru olduğunu kabul etmemelidir.
- Desteklediği tarafa sevgisinde, karşı tarafa aleyhtarlığında aşırıya kaçmamalıdır.
- Yaşasın ve kahrolsun sloganları altında haykırmamalı, yumruk sıkmamalı, canhıraş feryatlarla nutuklar çekerek etrafına adam toplamaya çalışmamalıdır.
- Hele hele tek doğruyu kendisinin temsil ettiğini söylememelidir.

Güngör, sıraladığı niteliklere aykırı davranmanın bir aydına yakışmayacağını belirtmiştir(Güngör, 1993, s. 444).

Sonuç

Türkiye’nin kültürü ve sosyal yapısı temeline dayanan bir milliyetçilik anlayışını benimseyen, bu yönüyle sosyal bilimlere dayalı milliyetçilik geleneğinin temsilcilerinden biri olan Erol Güngör, yerli ve milli bir entelektüel tanımını tam olarak karşılayan bir isim olmuştur. Onun milliyetçilik, milli kültür ve sosyal bilimlerle ilgili görüşleri bir araya getirildiğinde sosyal bilimlere milli kültür buhranından kurtulmada ve medeniyet inşasında önemli bir misyon yüklediği söylenebilir. Toplumsal sorumluluk bilinci yüksek bir fikir adamı ve akademisyen olan Güngör, sosyal bilimlerin yöntemlerini Türk toplumunun sorunlarını çözmede kullanmıştır. Sosyal bilimlerin ihmal edildiğini düşünen Güngör, sosyal bilimlerin Türkiye’de geliştirilmesi için neler yapılması gerektiği konusunda görüşler açıklamıştır. Bu çerçevede alanın kurumsal olarak güçlendirilmesini, tercüme faaliyetlerine önem verilmesini, sosyal araştırmaların ciddiyet ve titizlikle yapılmasını savunmuştur. Meselelere metodolojik ve disiplinlerarası bir bakış açısıyla yaklaşması, ideolojik etkilerden uzak durması ve

partizanlıktan kaçınması, nesnelliği gözetmesi, araştırmalarında kılı kırk yararcasına titizlik göstermesi, tenkite önem vermesi, bilimsel cesarete sahip olması, yazılarında ve davranışlarında yansıttığı bilim anlayışının temel özellikleri olmuştur. Son olarak Güngör'ün sosyal bilimlere, sosyal bilimcilere ve aydınlara dair yaptığı bazı tespitlerin günümüzde hâlâ geçerliliğini koruduğu söylenebilir.

Kaynakça

- Alver, K. (2013). Erol Güngör'ün sosyolojik izdüşümü. *TYB Akademi*, (9), 95-104.
- Atasoy, F. (2010). Sosyal değişme ve modernleşme bağlamında Erol Güngör'ün milliyetçiliğe bakışı. Prof. Dr. Erol Güngör'ün Anısına Sosyal-Kültürel-Siyasal-Ekonomik-Dinsel Açıdan Türkiye'de Değişim Sempozyumu, 157-168.
- Atasoy, F. (2020). Türkiye'de sosyal bilimler ve Erol Güngör. *Milli Mecmua Dergisi*, (12), 3-14.
- Bilgin, V. (2010). Bir düşünür olarak Erol Güngör'ün dünyası. Prof. Dr. Erol Güngör'ün Anısına Sosyal-Kültürel-Siyasal-Ekonomik-Dinsel Açıdan Türkiye'de Değişim Sempozyumu, 325-336.
- Bolay, S. H. (2007). Erol güngör, *Tabula Rasa*, 7(19), 17-44.
- Bostancı, N. (2010). *Modernlikle yüzleşme/Erol Güngör*; Prof. Dr. Erol Güngör'ün Anısına Sosyal-Kültürel-Siyasal-Ekonomik-Dinsel Açıdan Türkiye'de Değişim Sempozyumu, 403-406, 2010.
- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi*.(1992). Fon Kodu: 30-18-1-2, Yer No: 705-278-5.
- Çiftçi, A. (2018). Erol Güngör. Ankara Okulu.
- Çiftçi, A. (2020). Bir millî münevver: Erol Güngör. *Milli Mecmua Dergisi*, (12), 120-126.
- Güngör, E. (2019). *Dünden bugünden tarih-kültür ve milliyetçilik*. Yer-Su Yayıncılık.
- Güngör, E. (2020). *İslâmın bugünkü meseleleri*, Yer-Su Yayıncılık.
- Güngör, E. (1993). *Sosyal meseleler ve aydınlar*, Ötüken Neşriyat.
- Güngör, E. (1997). *Türk kültürü ve milliyetçilik*, Ötüken Neşriyat.
- Güngör, Ş. (1996). Erol Güngör. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, 305-307.
- Kalkınma Plânı(Birinci Beş Yıl)1963-1967. (1963)*. Başbakanlık Devlet Matbaası.
- Kayalı, K. (2021). Erol Güngör: hayatla kitabın Türkiye gerçekliğine yönelttiği entelektüel. *Eskimeyen Entelektüellere Yaslanan Türk Düşüncesinin Dinamikleri*, Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları.

Kırışık, F. (2022). Dünyanın bütün dillerinde yapılan bilimsel  alışmaları Türkçe okuyabilmek için bir kurum  nerisi: Türkiye  eviri Kurumu (T   EK), 3rd International Anatolian Congress on Scientific Research, 276-281.

Kırışık, F. (2022). Sosyal bilimler alanında bilimsel gelişmeyi destekleyici kurum  nerisi: T SOAK (Türkiye Sosyal Bilimler Araştırma Kurumu). E.  . şahin & M. L. Emek (Ed.), *3rd International Anatolian Congress on Scientific Research: Tam Metin Bildiriler Kitabı, Cilt I* içinde (414-420). IKSAD Publishing House.

M ezzino lu, E. (2022). Türkiye’de milliyetçi-ilm  fikir ekolünün önemli bir temsilcisi: Mümtaz Turhan (1908-1969). *Tek Parti Döneminde Türk Milliyet ili inin Farklılařan ‘Yüz’leri (1923-1950)*, Orion Kitabevi, 467-482.

Onur, H. (2022). *Sosyal psikolog Erol Güngör*, Biyografi.Net.

Özakpınar, Y. (1999). *Kültür değişmeleri ve batılılaşma meselesi*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

şahbaz, Y. (2022). *Akıntıya karşı bir aydın Erol Güngör*. Kadim.

şan, M.K- Aydoğan, O.(2023). Tarihi ve sosyal realite arasında özgün bir kimlik: Erol Güngör’ n farkı. *Gelenekten Geleceğe Bir Aydın: Erol Güngör II*, Kadim, 1-22.

Vayn , C. (2021). *Türk düşünce hayatında Erol Güngör*. Yediveren.

CONFERENCE BOOK

ANADOLU 18. ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

www.anadolukongresi.org

ANADOLU
18TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES

DECEMBER 19- 21, 2025 - MARDİN

ISBN : 978-625-5694-63-8

Cilt 2

Academy Global Publishing House

Volume 2

**ANADOLU 18TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
DECEMBER 19 - 21, 2025
MARDIN**

Edited By
ASSIST. PROF. DR. MAHRUKH DOVLATZADE

Issued: 25.12.2025
ISBN: 978-625-5694-63-8

ASSOCIATION & ACADEMIC INCENTIVES :

**In the conference 292 papers have been presented by Turkish participants and 314 papers by foreign participants.
Members of the organizing committees of the conference perform their duties with an "official assignment letter"**

All rights of this book belong to Academy Global Publishing House
Without permission can't be duplicate or copied.
Authors of chapters are responsible both ethically and juridically.
Academy Global-2025©

CONFERENCE ID

ANADOLU 18TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES**DATE – PLACE****DECEMBER 19 - 21, 2025****MARDIN****ORGANIZATION****ACADEMY GLOBAL CONFERENCES & JOURNALS****EVALUATION PROCESS****All applications have undergone a double-blind peer review process.****PARTICIPATING COUNTRIES**

Turkey – Iran - Czech Republic- Lebanon – Spain – China- Thailand- India – Italy – Bulgaria – Japan - Egypt- Bangladesh- Georgia- Nigeria – Tunisia- Germany- Oman - Greece- Pakistan – Portugal- Malaysia- Morocco- South Africa – Taiwan- Russia- Philippines- Denmark- Switzerland- Indonesia- Argentina- Brazil – Sweden- Kenya- New Zealand- Peru- Colombia- France- Netherlands- Serbia- Poland – Armenia – Singapore – Kazakhstan- Romania- Azerbaijan- Algeria- Qatar- Ukraine-

-

PRESENTATION**Oral presentation**

CONGRESS ORGANIZING BOARD

Head of Conference : Prof. Dr. Ali Bilgili - Ankara Üniversitesi

Prof. Dr. Hülya Çiçek - Gaziantep Üniversitesi

Prof. Dr. Naile Bilgili - Gazi Üniversitesi

Prof. Dr. Başak Hanedan - Atatürk Üniversitesi

Prof. Dr. Hajar Huseynova - Azerbaijan Devlet Pedagoji Üniversitesi

Prof. Dr. Dwi Sulisworo - Ahmad Dahlan University

Prof. Zain Musa - Royal Academy of Cambodia

Prof. Dr. Sameer Jain - NICMAR University

Prof Yakup Babayev - Azerbaijan Devlet Pedagoji Üniversitesi

Prof. Dr. Suyatno - Ahmad Dahlan University

Prof. Dr. Al-Rashiff H. Mastul -Mindanao State University

Prof. Dr. Alhisan U. Jemsy - Mindanao State University

Prof. Dr. Elif Akpınar Külekçi - Atatürk Üniversitesi

Prof. Dr. Mehtap Kavurmacı - Atatürk Üniversitesi

Prof. Dr. Belkıs Özkara - Afyon Kocatepe Üniversitesi

Prof. Dr. Mavlonova Ugiloy Khamdamovna - Zarmed University

Assoc. Prof. Dr. Aysel Arslan - Sivas Cumhuriyet Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Yeliz Çakır Sahilli - Munzur Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Sıddık BAKIR - Ataturk Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Berna Koçak - Munzur Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Irade Kerimova - Azerbaycan Devlet Pedagoji Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Dhesi Ari Astuti - Ahmad Dahlan University

Assoc. Prof. Dr. Mehmet Fırat Baran - Batman Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Abdulkadir Aydın - Dicle Üniversitesi

Assoc. Prof. Dody Hartanto - Ahmad Dahlan University

Assoc. Prof. Dr. Rungchacadaporn - Ahmad Dahlan University

Assoc. Prof. Nazile Abdullazade - Azerbaijan Devlet Pedagoji Üniversitesi

Assoc Prof. Dr. Feran Aşur - Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Assoc Prof. Dr. Erkan EFİLTİ - Kırgızistan-Türkiye Manas University

Assoc. Prof. Dr. Dini Yuniarti - Ahmad Dahlan University

Assoc. Prof. Ivaylo Staykov - New Bulgarian Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Abbas Ghaffari - Tebriz Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Yasemin Taş - Gazi Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Yeganə Qəhrəmanova - Azerbaijan Devlet Pedagoji Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Bülent Işık - Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Nurkan Yılmaz - İnönü Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Həməzə Əliyev- Azerbaijan Devlet Pedagoji Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Sevrə Fırıncıoğulları

Assist. Prof. Ihwan Ghazali - Technic University of Malaysia

Assist. Prof. Dr. Abışov Elşad Şərəfxan oğlu- Azerbaijan Devlet Pedagoji Üniversitesi

Assist. Prof. Dr. Mahrukh Dovlatzade - Azerbaijan Devlet Pedagoji Üniversitesi

Assist. Prof. Dr. Naci Büyükkaracığan- Selçuk Üniversitesi

Assist. Prof. Dr. Songül Atak - Dicle Üniversitesi

Lecturer Mehmet Nuri Ödük - Selçuk Üniversitesi

Dr. Fatih İ. Kurşunmaden - Selçuk Üniversitesi

Assist. Prof. Dr. Mehdi Meskini Heydarlou –

Dr. Dadash Mehravari - Tebriz Üniversitesi

Dr. Aynurə Əliyeva - Azerbaijan Devlet Pedagoji Üniversitesi

Dr. Gültekin Gürçay

Dr. Amaneh Manafidizajı

YATIRIMCILARIN FİNANSAL DAVRANIŞ EĞİLİMLERİNDE DEMOGRAFİK FAKTÖRLERİN ROLÜNÜN BELİRLENMESİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA	913
İSLAMİ FİNANS PERSPEKTİFİNDEN KRİPTO VARLIKLAR	924
DENETİMDE RİSK VE ÖNEMLİLİK İLİŞKİSİ	935
ASSESSMENT OF WATER FOOTPRINT COMPONENTS IN TURKEY USING A FUZZY MULTI-CRITERIA DECISION-MAKING APPROACH	959
TEZKERECİ KÖSE İBRAHİM EFENDİ VE ASTRONOMİ FAALİYETLERİ	972
ENDÜLÜSLÜ USTURLAP YAPIMCISI İBN BAŞO	980
ETİK KURAMLAR İLE SİYASİ ETİK YAKLAŞIMLARIN KESİŞİM NOKTALARI	987
ASSESSING AMERICAN ENERGY DOMINANCE STRATEGY THROUGH TRUMP’S ALASKA LNG PROJECT	1005
BİR SOSYAL BİLİMCİ OLARAK EROL GÜNGÖR	1013
DİN FENOMENOLOJİSİNDE KUTSALIN SANAT YOLUYLA GÖRÜNÜRLÜK KAZANMASI	1023
BOĞA SEMBOLİZMİ VE KOZMİK KURBAN: MİTHRAS KÜLTÜNDE TAUROKTONİNİN RİTÜEL VE SEMBOLİK YAPISI	1032
METABİLİŞ VE DEĞERLER İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA: SAYGI	1041
SOSYAL ETKİ VE UYMA BAĞLAMINDA DİJİTAL KİTLE PSİKOLOJİSİ	1048
TÜRKİYE VE AZERBAYCAN TÜRKÇESİNDE İYELİK SİSTEMİ	1055
BRICS+T ÜLKELERİNİN KARBON SALINIMLARININ İNCELENMESİ	1066
İNŞAAT SEKTÖRÜNDEKİ İŞLETMELERİN KARBON SALINIM DÜZEYLERİ	1076
METAVEVERSE ÖLDÜ MÜ? KAVRAMSAL ÇÖKÜŞ, PİYASA DİNAMİKLERİ VE DİJİTAL KÜLTÜRDEKİ DÖNÜŞÜM ÜZERİNE LİTERATÜR TEMELLİ BİR İNCELEME	1082
JOHN LOCKE’UN YABANCI DİL ÖĞRETİMİNE İLİŞKİN DÜŞÜNCELERİ	1094
PETROL FİYATLARI VE DÖVİZ KURUNUN LOJİSTİK SEKTÖR HİSSE GETİRİLERİ ÜZERİNE ETKİSİ: ÇOK DEĞİŞKENLİ GARCH MODELLERİNDEN KANITLAR	1100
ŞİRKETLERİN HALKA ARZ OLMA NEDENLERİ	1101
YÛNUS SÛRESİNDEKİ KIRAAT FARKLILIKLARININ MANAYA ETKİSİ	1102
İNGİLİZCE ÖĞRETİMİ VE ÖĞRENİMİ İÇİN ÜRETKEN YAPAY ZEKA: ARTILARI VE EKSİLERİ	1103
HEKİMLER-MOZAİKLİ KİLİSESİ VE ERKEN BİZANS DÖNEMİ ZEMİN DÖŞEMELERİ	1105
HİERAPOLİS KOLEKSİYONUNDA BİR HARPOKRATES FİGÜRİNİ: KÜLTÜREL SENKRETİZMİN İKONOĞRAFİK YANSIMASI	1106
GÜZEL SANATLAR LİSELERİNDEKİ ÖĞRENCİLERİN ESTETİK ALGILARININ KITSCH BAĞLAMINDA ANALİZİ	1107
ANALYSIS OF THE AESTHETIC PERCEPTIONS OF STUDENTS IN FINE ARTS HIGH SCHOOLS IN THE CONTEXT OF KITSCH	1109
“FOTOĞRAFLARINIZ YETERİNCE İYİ DEĞİLSE YETERİNCE YAKIN DEĞİLSİNİZDİR”: ROBERT CAPA ÇAĞDAŞ FOTOĞRAF MERKEZİ’NE DAİR YAKINDAN BİR DEĞERLENDİRME	1111
REAKTİFTEN PROAKTİFE: MUHASEBENİN DÖNÜŞEN ROLÜ	1113